

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 1, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 351:321:323.2

*М. П. Месюк,
Аспірант кафедри управління суспільним розвитком
Національної академії державного управління при Президентові України*

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВЛАДИ ЯК ПЕРЕШКОДА НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ

*М. Р. Mesyuk,
Aspirant of cathedra of management of social development,
National Academy of Public Administration, the President of Ukraine*

MANIPULATIVE TECHNIQUES OF POWER AS AN OBSTACLE TO ESTABLISHING COOPERATION WITH CIVIL SOCIETY IN UKRAINE

У статті проаналізовані маніпулятивні технології влади, які є деструктивним фактором у процесі взаємодії влади та громадянського суспільства. Розкрито основні шляхи досягнення суспільного консенсусу.

This article analyzed the manipulative techniques of power that is destructive factor in the interaction between government and civil society. The basic ways of achieving social consensus.

Ключові слова: громадянське суспільство, взаємодія, влада, маніпуляція, діалог.

Keywords: civil society, cooperation, power, manipulation, dialogue.

Постановка проблеми. У всіх розвинених країнах світу взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства є запорукою демократичних перетворень, визначення вектору внутрішньої та зовнішньої політики та, як наслідок, вироблення спільної стратегії розвитку держави.

В українському суспільстві, члени якого, на жаль, є розконсолідованими за соціально-матеріальним станом, мовою, релігією, розумінням історичних подій, політичними уподобаннями, визначальна роль модератора повинна лягти на владні інститути. Для того, щоб визначитися з геополітичними пріоритетами та внутрішньо державними перспективами керівництву держави потрібно спочатку консолідувати народ, налагодити з ним взаємодію, після чого вже здійснювати спільні кроки на шляху до суспільного розвитку.

Події 2003-2004, кінця 2013 - початку 2014 років, інші численні вияви народного невдоволення свідчать про вкрай низький рівень взаємодії влади та громадянського суспільства. В трансформаційний для України період, коли влада повинна забезпечити єдність народу, остання використовує ситуацію для отримання політичних дивідендів, в першу чергу за допомогою маніпуляцій суспільною свідомістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що на сучасному етапі розвитку суспільства проблемам маніпулятивного впливу приділяється досить багато уваги науковців та журналістів. Проте маніпуляція суспільною свідомістю розглядається, здебільшого, в контексті технологій політичної пропаганди. Крім того, мало уваги приділяється тій небезпеці, яку породжує маніпулятивний вплив на суспільну свідомість.

Питання маніпуляцій суспільною свідомістю тою чи іншою мірою досліджували: С. Кара-Мурза, Е. Аронсон, Е.Р. Пратканіс, І. Смірнов, Е. Безносюк, А. Журавльов, А.В. Манойло, Г.В. Грачов, І.К. Мельник, Д.Б. Фролов В. Сороченко, Р. Зульцман, К.Х. Каландаров, В. Крисько, Р. Харріс, А.М. Михненко та ін.

Формування цілей статті. Оскільки на сьогоднішній день у відносинах між владою та інститутами громадянського суспільства домінує владний маніпулятивний вплив на громадськість, вважаємо за доцільним є проаналізувати вказаний процес. Крім того, вкрай важливо дати об'єктивну оцінку діям суб'єктів маніпулятивного впливу на суспільну свідомість, визначити шляхи, альтернативні маніпуляції суспільними настроями, та виробити практичні рекомендації щодо налагодження ефективної комунікації між владою і громадянським суспільством.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Результатом досягнення ефективного діалогу є налагодження рівноправної, партнерської співпраці між громадянами та інститутами державної влади на основі досягнення довіри. Можливість досягнення такого ефективного діалогу лежить у площині зміни природи функціонування системи державного управління, яка перетворює інститут державних службовців на інститут з обслуговування інтересів громадськості. Це свідчить про те, що можливість досягнення ефективного діалогу між владою та громадськістю, а також між різними групами громадськості стає реальною лише в межах правової держави, яка володіє відповідними інструментами забезпечення публічності своєї діяльності [1, с.13]. Відповідно до Конституції України, наша держава є правовою, однак реалії сьогодення вказують на декларативний характер багатьох нормативно-правових актів чи окремих їх норм, особливо зі сторони представників влади чи провладних фінансово-промислових груп.

Проте сьогодні ми стаємо свідками досить низького рівня взаємодії між владою та інститутами громадянського суспільства та наявності однобічного маніпулятивного впливу владних структур на суспільну свідомість.

Саме слово "маніпуляція" має коренем латинське слово manus - рука (manipulus - жменя, від manus і ple - наповнювати). У словниках європейських мов слово тлумачиться як поведінка з об'єктами з певними намірами, цілями. Оксфордський словник англійської мови трактує маніпуляцію як "акт впливу на людей або управління ними зі шкідливістю, особливо зі зневажливим підтекстом, як приховане управління або обробка" [4, с.12]. Маніпуляція пов'язана з цілеспрямованою дією на кого-небудь для досягнення заздалегідь запланованих результатів. Роль і значення маніпуляції стали усвідомлюватися в результаті широкого використання політичних технологій і завдяки вивченню так званого "масового суспільства" і "масової свідомості".

Маніпуляція, як правило, націлена на те, щоб примусити більшість (або меншість) брати (або не брати) участь в укоріненій практиці. Вона є одним із основних засобів соціального контролю і базується перш за все на жорсткому використанні інформаційного апарату і апарату формування ідей. Інформація сьогодні - це джерело реальної сили, тому той, "хто володіє інформацією, володіє усім". Маніпулювання пов'язане з цілеспрямованим спотворенням інформації. При цьому особливу роль грає символізування інформації, яка безпосередньо пов'язана із створенням "уявних світів". При цьому через розподіл властивостей і статусів соціальний світ об'єктивно уявляється як символічна система, символічний простір різних соціальних практик, позицій, статусів. З цим пов'язано соціальне насильство, що розуміється як символічна боротьба за владу створювати і нав'язувати легітимне (фактично уніфіковане) бачення світу, "єдино вірну" символічну стратегію [3, с.14].

Маніпуляція свідомістю як засіб влади виникає на думку С.Кара-Мурзи тільки в громадянському суспільстві, зі встановленням політичного порядку, заснованому на представницькій демократії. Мова йде про громадянський уряд, тобто про уряд в умовах громадянського суспільства. До цього, при “старому режимі”, влада не розподілялася частинами між громадянами, а концентрувалася у монарха, що володів безсумнівним правом на панування (і на його головний інструмент - насильство). Як і в будь-якій державі, влада монарха (або, скажімо, генсека) потребувала легітимізації - придбання авторитету в масовій свідомості. Але вона не потребувала маніпуляції свідомістю. Відносини панування при такій владі були засновані на “відкритій, без маскуванню, імперативній дії - від насильства, придушення, панування до нав'язування, навіювання, наказу - з використанням грубого простого примусу”. Іншими словами, тиран повеліває, а не маніпулює [4, с.14]. Сьогодні ж, зважаючи на задекларований демократичний стиль управління, набагато ефективніше завдяки маніпулятивному впливу перекопати члена суспільства, що та чи інша дія представника влади є наслідком свідомого вибору самого суспільства (а влада просто цей вибір реалізує).

Маніпулятивні можливості засобів масової комунікації досить добре відомі дослідникам, політикам, фахівцям в області реклами і іміджмейкінгу, замовникам усілякого роду рекламної продукції і т.д. Становить інтерес визначення причин, що обумовлюють маніпулятивний характер ЗМІ. Не дивлячись на деякі відмінності в підходах до їх трактування у різних авторів, можна об'єднати ці причини в три основні групи [2, с.8]:

1. Причини, викликані упередженістю і суб'єктивізмом людей, що працюють у сфері масової комунікації, тобто ті спотворення, які викликаються їх індивідуально-психологічними особливостями, політичними пристрастями і симпатіями.

2. Причини, викликані політичними, соціально-економічними і організаційними умовами, в яких здійснюють свою діяльність засоби масової комунікації. Основна з них - залежність ЗМІ від конкретних соціальних суб'єктів. Вона може виявлятися в двох основних формах - економічній і адміністративній. Економічна форма залежності полягає в тому, що ЗМІ в ринкових умовах працюють на певних клієнтів, наприклад, рекламодавців і інших замовників з числа представників крупного капіталу. Адміністративна форма залежності виявляється в тому, що ЗМІ підкоряються своїм господарям і засновникам.

3. Причини, обумовлені самим процесом функціонування засобів масової інформації. Для того, щоб привернути увагу і завоювати масову аудиторію ЗМІ при подачі матеріалів і підготовці повідомлень, різних програм керуються певними загальними правилами або принципами. При цьому, як відзначає В.П. Пугачов: “узяті ними на озброєння принципи відбору матеріалів погано сумісні з глибокими аналітичними повідомленнями і часто перешкоджають створенню інформаційної картини світу, більш менш адекватній реальності”.

У процесі маніпуляції особливе місце займає телебачення. Воно не тільки суттєво підвищує політичну культуру аудиторії, але й дозволяє здійснювати ілюзію контакту і швидкого зворотного зв'язку між суб'єктом і об'єктами маніпуляції. При цьому телебачення сприяє перетворенню комунікації в шоу, в спектакль зі своєю драматургією, це допомагає втягнути аудиторію в процес взаємодії. Телебачення націлене на розвиток корпоративних відчуттів і, врешті решт, прихованій диференціації аудиторії. Окрема особа починає реагувати на вплив як представник того або іншого корпоративного співтовариства, а не як партикулярний індивід [3, с.20]. В українських реаліях, телеканали належать представникам фінансово-промислових груп (“олігархам”), абсолютна більшість яких або особисто уособлюють владу, або люблять через неї свої корпоративно-політичні інтереси.

Так, американський дослідник ЗМІ Р.Макнейл в книзі «Машина маніпулювання народом» ще в 1968 р. писав: “Телебачення стало причиною таких докорінних змін в засобах політичного інформування суспільства, подібних яким не відбувалося з часу заснування нашої республіки. Ніщо до розповсюдження телебачення не вносило таких жажливих змін до техніки переконання мас”. Насправді справа не тільки в телебаченні, а в тому, що воно стало технічною основою для застосування складних доктрин маніпуляції свідомістю. Перш за все, йдеться про створення цілої індустрії телевізійної політичної реклами. Чому телебачення в політиці виявилось засобом навіювання набагато ефективнішим, ніж друк і радіо? Тому: що була виявлена, хоч і не цілком ще пояснена дивовижна здатність телеекрану “стирати” відмінність між правдою і брехнею. Навіть явна брехня, представлена через телеекран, не викликає у телеглядача автоматичного сигналу тривоги - його психологічний захист відключений [4, с.173]. Зокрема навіть суспільно резонансні події, які неможливо приховати, провладні ЗМІ висвітлюють під іншим кутом, що це більше сприяє антагоністичним настроям в суспільстві.

Сьогодні політичний істеблішмент досконало оволодів технологією маніпулювання суспільною свідомістю. Наприклад, “мовне питання” та питання інтерпретації ряду історичних подій, як правило, загострюється перед початком виборчої кампанії. Крім того, коли необхідно відволікти населення від гострих соціально-економічних проблем, різко збільшується кількість розважальних ток-шоу, які витісняють з телеекранів та шпальт суспільно резонансні журналістські та соціологічні дослідження.

Така ситуація зумовлює недовіру соціально активних представників громадянського суспільства до влади, виникнення сумнівів в правильності дій останньої і, як наслідок, - соціально-політичне невдоволення, що загрожує суспільному розвитку в Україні

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

В умовах антагоністичних суспільних настроїв, які панують в Україні, управлінська еліта повинна стати своєрідним арбітром та ініціювати український сценарій „Пакту Монклова”. Нашій державі необхідний глобальний суспільний договір, який би на відміну від суто декларативного Універсалу національної єдності гарантував примирення стосовно розуміння історії та геополітичних пріоритетів, передбачав чіткі та конкретні дії по виходу з соціально-економічної кризи та містив положення стосовно політичної відповідальності за його невиконання. Українській владі просто необхідно адаптувати позитивний досвід Іспанії, Чехії, Угорщини, Польщі та ряду інших країн в контексті досягнення суспільно-політичного консенсусу.

Визначальним кроком в зазначеному напрямку повинна стати трансформація сукупності механізмів маніпуляції суспільною свідомістю в систему двосторонньої комунікації з громадськістю, що забезпечить налагодження ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства та сприятиме стрімкому суспільному розвитку.

Список використаних джерел

1. Войтович Р.В. Механізми реалізації зв'язків з громадськістю в державному управлінні: Навч. посіб. - К.: Вид-во НАДУ, 2007. - 72 с.
2. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты.-М.: Изд-во РАГС, 1998 - 125 с.
3. Каландаров К. Х. Управление общественным сознанием. Роль коммуникативных процессов. — М.: Гуманитарный центр «Монолит». — 1998. — 80 с.
4. Кара-Мурза С. Маніпуляція свідомістю. — М.: Ексмо, 2006. - 436с. — [електронний ресурс] режим доступу: <http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul145.htm>

References.

1. Voitovych, R.V. (2007), *Mekhanizmy realizatsii zviyazkiv z hromadskistiu v derzhavnomu upravlinni*, Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine, p.72.
2. Grachev, G.V. (1998), *Informacionno-psihologicheskaja bezopasnost' lichnosti: sostojanie i vozmozhnosti psihologicheskoy zashchity*, Izd-vo RAGS, Moscow, Russia, p.125.
3. Kalandarov, K. H. (1998), *Upravlenie obshhestvennym soznaniem. Rol' kommunikativnyh processov*, Gumanitarnyj centr «Monolit», Moscow, Russia, p.80.
4. Kara-Murza, S. (2006), *Manipuljacija soznaniem*, Jeksmo, Moscow, Russia, p.436, [Online], available at: <http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul145.htm>

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014р.

ТОВ "ДКС Центр"